

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕАТРУ, КІНО І ТЕЛЕБАЧЕННЯ ІМЕНІ І. К. КАРПЕНКА-КАРОГО**

ПРАВИЛО ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

**СПЕЦІАЛЬНИЙ КУРС
ПРИНЦИП «ПЕРЕТВОРЕННЯ» В СИСТЕМІ РЕЖИСЕРСЬКИХ
МЕТОДІВ ПІД ЧАС РОБОТИ НАД ЕКРАННИМ ВИДОВИЩЕМ**

Методична розробка за тематикою творчого мистецького проєкту

Творчий керівник:

Вітер В. П.,

Заслужений діяч мистецтв України,

доцент, завідувач кафедри

режисури телебачення

Науковий консультант:

Журавльова Т. В.,

кандидат мистецтвознавства,

старший викладач кафедри кінознавства

КИЇВ –2023

Анотація. Спеціальний курс «Принцип “перетворення” в системі режисерських методів під час роботи над екранним видовищем» допоможе у вивченні мистецького методу «перетворення», розширить уявлення про елементи системи та їх поетапного застосування в роботі майбутніх режисерів екранних мистецтв, сприятиме процесу набуття професійних навичок в роботі з виконавцями. Курс стане допоміжним інструментом у навчальному процесі студентів та аспірантів гуманітарних ВНЗ для отримання теоретично-практичних знань і розробки нових принципів, пов’язаних із методом, для втілення мистецьких завдань.

Спецкурс зосереджено на таких основних тематичних питаннях як: дослідження історіографічного значення поняття «перетворення» в мистецько-філософському контексті, роль режисерської інтерпретації у процесі трансформації драматургічної основи у екранне видовище, особливості режисерського застосування засобів виразності екранних мистецтв, розкриття теми екранного твору через мову художніх образів.

Спеціальний курс допоможе розкрити творчий потенціал здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво».

Тривалість курсу – один семестр.

Мета курсу – ознайомити та сформувати уявлення про метод «перетворення», надати рекомендаційні, методичні та практичні навички щодо розкриття й застосування елементів системи.

Здобувачі курсу *мають знати*:

- фахові вимоги до представників творчих професій;
- типологію видів екранної продукції за головними ознаками;
- етапи розвитку українського кіно-, телевиробництва в історичному контексті;
- теоретичні основи порядків процесу «перетворення»;

- елементи системи та особливості їхньої специфіки;
- механізми застосування елементів системи, їх порядок та дії;
- основні засоби виразності у екранному творі;
- елементи системи «перетворення» на прикладі національного та світового кінематографу;
- особливості процесу поетапного вивчення (аналіз та обговорення) усіх складових екранного видовища;
- особливості поетапної розробки проєкту створення екранного видовища;
- технічну базу кіно-, телевиробництва;
- творчо-технологічний цикл фільмування в павільйоні або під час зйомок на натурі;
- етапи виробництва екранного видовища;
- принципи розкриття теми екранного видовища;
- особливості створення художнього образу в екранному видовищі з використанням принципу «перетворення».

У результаті проходження спеціального курсу здобувачі **мають уміти:**

- аналізувати літературні першоджерела;
- здійснювати аналіз та вибір теми екранного твору;
- створювати теку творчо-виробничих документів у процесі поетапної реалізації екранного видовища;
- орієнтуватися в особливостях застосування різних засобів виразності екранної творчості;
- аналізувати принципи створення різножанрових екранних мистецтв заради розкриття теми задуму;
- застосовувати практичні навички роботи режисера з виконавцями (реалізація методу «Розумний Арлекін»);

- користуватись режисерським інструментарієм під час роботи над різними етапами виробництва екранного видовища (ігровий та неігровий кінематограф, телевізійні різножанрові твори);
- визначати предмет режисури та жанри екранної творчості;
- аналізувати особливості кіномови;
- вдосконалювати практичні навички;
- регулярно здобувати мистецький досвід;
- аналітично систематизовувати здобуті знання;
- послуговуватись критичним мисленням в процесі здобуття творчо-виробничих навичок;
- орієнтуватися в тенденціях розвитку національного та світового аудіовізуального мистецтва.

Питання спецкурсу

РОЗДІЛ 1. СИСТЕМА «ПЕРЕТВОРЕННЯ». ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

ТЕМА I. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ «ПЕРЕТВОРЕННЯ»

1.1. Генеза поняття «перетворення» в історичному та культурному контекстах.

1.2. «Перетворення» в концепціях мовознавця та філософа Олександра Опанасовича Потебні.

1.3. Взаємозв'язок принципу «перетворення» з термінами «видовище», «драматургія», «тема», «художній образ», «символ».

ТЕМА II. «ПЕРЕТВОРЕННЯ» У ВИДОВИЩНОМУ ПРОЦЕСІ ТЕАТРУ «БЕРЕЗІЛЬ»

2.1. «Розумний Арлекін». Особливості методу роботи режисера з актором.

2.2. «Театр Перетворення». Жест. Символ. Образ.

2.3. «Майстерня Перетворення». Спадковість традиції та роль методу в становленні національного мистецького освітнього процесу.

ТЕМА III. ПОРЯДКИ (ЕТАПИ) «ПЕРЕТВОРЕННЯ» В МИСТЕЦЬКІЙ ПРАКТИЦІ

3.1. Визначення порядків «перетворення» життєвої реальності у мистецьку форму за теорією Леся Курбаса.

3.2. Порядок перший: перетворення життєвої реальності в літературний текст (драматургію).

3.3. Порядок другий: режисерська інтерпретація літературного тексту (драматургії).

3.4. Порядок третій: робота режисера з виконавцями – створення мистецького видовища.

3.5. Порядок четвертий: зустріч видовища з уявою глядача, виникнення асоціацій.

3.6. Порядок п'ятий: зростання глядача.

РОЗДІЛ 2. ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ ТЕМИ

ТЕМА ІV. ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ В ЕКРАННОМУ МИСТЕЦТВІ

4.1. Історія виникнення та види аудіовізуальних виражальних засобів.

4.2. Особливості кіномови.

4.3. Екранна мова в кінематографі та на телебаченні: спільне і відмінне.

ТЕМА V. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЕКРАННИХ МИСТЕЦТВ

5.1. Виражальні засоби. Зображення: кадр, план, композиція.

5.2. Виражальні засоби тривання у кадрі: рух, виконавська дія, темпоритм, світло, колір, час і простір.

5.3. Виражальні засоби. Музично-звукове вирішення екранного твору.

ТЕМА VI. ЗОБРАЖАЛЬНО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ В ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ ЕКРАННОМУ ВИДОВИЩІ

6.1. Особливості застосування низки засобів виразності з огляду на жанр та формат телепродукту.

6.2. Телетекст: зміст повідомлюваного, оформлення, рух і монтаж.

6.3. Режисерський задум та особливості селекції засобів виразності в процесі розробки авторського телепроєкту.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТАПНОЇ РОЗРОБКИ ЕКРАННОГО ВИДОВИЩА

ТЕМА VII. НАБУТТЯ МИСТЕЦЬКОГО ДОСВІДУ: АНАЛІЗ ТА ОПРАЦЮВАННЯ ЗДОБУТКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА СВІТОВОГО КІНОТЕЛЕВИРОБНИЦТВА

7.1. Етапи реалізації «перетворення» в екранному видовищі. Практична реалізація та надзавдання.

7.2. Елементи «перетворення» в світовому ігровому кінематографі.

7.3. Особливості поетичної кіномови національного кінематографу. Вплив системи «перетворення».

ТЕМА VIII. РОБОТА РЕЖИСЕРА З АКТОРОМ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНИМ ГЕРОЄМ. ПРИНЦИПОВІ ВІДМІННОСТІ

8.1. Робота режисера з актором в ігровому кінематографі. Принцип застосування методу «Розумного Арлекіна».

8.2. Особливості режисерської роботи з героями в різножанрових неігрових аудіовізуальних творах.

8.3. Тема твору як ключ до виконання мистецького задуму: народження екранного образу.

ТЕМА IX. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТУ ЕКРАННОГО ВИДОВИЩА

9.1. Дослідження та пошук тематики в процесі розробки режисерського задуму.

9.2. Створення творчо-виробничої теки документів (тематична заявка, режисерська експлікація, літературний сценарій, режисерський сценарій, розкадровка, художні ескізи та ін.).

9.2. Вибір теми екранного твору – єдність творчої команди для реалізації головного мистецького завдання.

Форми навчання

Лекції, практичні й індивідуальні заняття, а також самостійна робота.

Тематика практичних занять

1. Аналіз елементів системи «перетворення» на прикладі національного та світового кінематографу.
2. Перетворення літературної першооснови у кіносценарій.
3. Розробка задуму через практичне дослідження тематики майбутнього екранного твору: історія питання, мистецькі референси, аналіз і компаративістика.
4. Створення творчо-виробничих документів аудіовізуального проєкту.

5. Втілення режисерського задуму – поетапне виробництво екранного твору.

Питання для самостійної роботи

1. Основні засади системи «перетворення» в трактуванні послідовників Леся Курбаса.
2. Практичні та теоретичні принципи методів роботи режисера з актором.
3. Прогнозування зустрічі з глядачем. Поняття «тематичне очікування».
4. Механізми та особливості застосування засобів виразності різножанрових форматів на стримінгових платформах.
5. Створення заявки проєктів на прикладі існуючих екранних творів.
6. Вплив театральних шкіл на національні кіношколи різних країн.

Орієнтовний перелік питань для підсумкового контролю

1. Значення творчого та теоретичного доробку Леся Курбаса та системи «перетворення» для української мистецької традиції.
2. Робота з драматургією твору: біблія персонажа, конфлікт, тема.
3. Робота режисера з актором та документальним героєм. Основні особливості.
4. Основні засоби виразності екранного мистецтва.
5. Образна мова національного кінематографу.
6. Значення символізму у екранному мистецтві. Особливості мови символів.
7. Практична реалізація творчих надзавдань. Відповідальність за авторське послання.
8. Прогнозування асоціативного сприйняття екранного твору глядачем.
9. Поетапна розробка проєкту аудіовізуального твору: ігрового та неігрового фільму, різножанрових телевізійних програм і фільмів, форматних творів для стримінгових платформ.
10. Робота режисера зі співавторами, визначення головних завдань творчої команди.

Рекомендована література

Обов'язкова:

1. Арістотель Поетика: Трактат / пер. з старогрец. Б. Тена. Київ : Мистецтво, 1967. 141 с.
2. Архів Розстріляного Відродження. Лесь Курбас і театр «Березіль»: Архівні документи (1927–1988) / упоряд., передм., комент. О. Бертелсен. Київ : Смолоскип, 2016. Т. 2. 504 с.
3. Безручко О. Запровадження М. П. Верхацьким традицій Л. С. Курбаса в українську школу театрального та екранного мистецтва. *Українознавчий альманах*. Київ : Міленіум+, 2016. Вип. 19. С. 52–55.
4. Безручко О. Творчі лабораторії Леся Курбаса та Олександра Довженка. *Кіно-Театр*. 2007. № 3. С. 16.
5. Брюховецька Л. Продовження Курбаса. Лесь Курбас і Юрій Ілленко. *Кіно-Театр*. 2007. № 3.
URL : https://ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=696
6. Веселовська Г. Дванадцять вистав Леся Курбаса : навч. посіб. для вищ. навч. закладів культури і мистецтв / М-во культури і мистецтв України, Держ. центр театр. мистецтва ім. Л. Курбаса. Київ : ДЦТМ ім. Леся Курбаса, 2005. 320 с.
7. Вітер В. Микола Мерзлікін: пошук досконалості. *Кіно-Театр*. Київ, 2011. № 1. С. 9–14.
8. Вітер В. Віктор Кісін: на шляху до видовища. *Кіно-Театр*. Київ, 2011. № 2. С. 30–34.
9. Кісін В. Режисура як мистецтво та професія. Книга 1. Як видовища породили режисуру : навчальне видання. Київ : Науково-освітній Центр «АЕЛС-технологія», 1998. 102 с.
10. Коппола Ф. Ф. Живе кіно і техніка його виробництва. Харків : Фабула, 2021. 208 с.

11. Лесь Курбас. Березіль: із творчої спадщини / упоряд. і прим. М. Г. Лабінський ; передм. Ю. Бобошко. Київ : Дніпро, 1988. 520 с.
URL : <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=5601>
12. Лесь Курбас: Спогади сучасників : іл. збірка за ред. В. С. Василька ; упоряд. М. Г. Лабінський. Київ : Мистецтво, 1969. 259 с.
13. Маккі Р. Оповідь. Субстанція, структура, стиль та принципи письмової екранізації. Київ : АРК.ЮЕЙ, 2023. 520 с.
14. Михайло Верхацький. 100 / редкол. : Ю. Б. Богдашевський, М. Г. Лабінський, М. І. Мерзлікін ; упоряд. М. Г. Лабінський. Київ : Проза, 2004. 240 с.
15. Потебня О. Естетика і поетика слова: збірник / пер. з рос. І. Іваньо, А. Колодної. Київ : Мистецтво, 1985. 301 с.
16. Філософія театру / Лесь Курбас ; упоряд. М. Лабінський ; післямова М. Москаленко, Д. Лабінська ; ред. М. Москаленко. Харків ; Київ : Видавець Олександр Савчук ; Видавництво «Основи», 2022. 920 с.
17. Чечель Н. Акторська школа Курбаса і кіно. *Кіно-Театр*. Київ, 2007. № 3. URL : http://archive-ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=694
18. Чечель Н. Лесь Курбас і кіно. *Кіно-Театр*. Київ, 2007. № 3. URL : http://archive-ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=694
19. Шевельов Ю. В. Я – мене – мені (і довкруги): Спогади. *Чтиво*: електронна бібліотека / Видавництво часопису «Березіль». URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Sheveliov_Yurii/Ya_mene_mene_i_dovkruhy_Spohady.pdf
20. Altman R. Film / genre. London : BFI Publishing, 1999. 246 p.
21. Balthasar H. U. Theo-Drama: Theological Dramatic Theory: The Dramatis Personae: Man in God. San Francisco : Ignatius Press, 1990. Vol. 2. 432 p.
22. Bazin A. LA POLITIQUE DES AUTEURS by originally printed in *Cahiers du Cinema*, N 70, 1957. URL : <http://www.newwavefilm.com/about/la-politique-des-auteurs-bazin.shtml>

23. Bergson H. Le rire / Édition de référence : Paris, Librairie Félix Alcan, 1938. Quarante-cinquième édition / La Bibliothèque électronique du Québec, Collection Philosophie Volume 16 : version 1.0, 224 p. URL : <https://beq.ebooksgratuits.com/Philosophie/Bergson-rire.pdf>
24. Block B. The Visual Story: Creating the Visual Structure of Film, TV and Digital Media. London : Routledge, 2020. 340 p.
25. Deleuze G. Cinema 1. The Movement Image / Continuum International Publishing Group, 2001. 250 p.
26. Ellis J. The literary adaptation. An introduction [Text] / J. Ellis. *Screen*. 1982, N 23 (1), p. 3–5.
27. Martin A. Mise en Scène and Film Style: From Classical Hollywood to New Media Art. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2014. 256 p.
28. Schatz T. Hollywood Genre: Formulas, Filmmaking and Studio System. New York : Random House, 1981. 300 p.

Додаткова:

1. Безручко О. Лесь Курбас і Михайло Верхацький: традиції української мистецької освіти. *Матеріали VI круглого столу «Перспективи розвитку екранних мистецтв в Україні» (Київ, 6 листопада 2014 року)* / упоряд. О. В. Безручко, Г. О. Десятник. Київ : КиИУ, 2014. С. 11–22.
2. Вітер В. Педагогічна майстерність М. Верхацького: режисерський аспект / *Науковий вісник КНУТКиТ ім. І. К. Карпенка-Карого* : зб. наук. пр. Київ, 2010. Вип. 7. С. 312–324.
3. Дельоз Ж. Що таке творчий акт? : онлайн-медіа. URL : https://kontur.media/deleuze_acte_de_creation/
4. Енергія відродження. Українське кіно 2014–2020. Кінематографічні студії. Вип. 13 : колективна монографія / упоряд. і наук. ред. Лариса Брюховецька. Київ : Редакція журналу «Кіно-Театр», Вид. дім «Освіта України», 2022. 208 с.

5. Кіно і Курбас. *Open Kurbas: цифрова колекція* : веб-сайт. URL : <https://openkurbas.org/pro-proekt>
6. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
7. Юрій Шевельов. З історії незакінченої війни / упоряд. О. Забужко, Л. Масенко. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 471 с.
8. Albano C. *Memory, Forgetting and the Moving Image* / Palgrave Macmillan Memory Studies, Palgrave Macmillan UK, 2016. 209 p.
9. Knight-Hill A. *Sound and Image: Aesthetics and Practices Sound design*. Abingdon-on-Thames : Taylor & Francis Group, 2020. 396 p.
10. Luzzi J. *Italian cinema from the silent screen to the digital image* / Publisher: New York (N.Y.) : Bloomsbury Academic, 2020. 422 p.